

УДК 311.3:330.5

АНАЛІЗ СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ У 200-2015 РОКАХ

С.П.Червона

кандидат економічних наук, доцент,

в.о.професора кафедри статистики,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Анотація. За даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України проаналізовано основні тенденції зміни сукупних ресурсів та окремих складових сукупних витрат, розглянуто споживання основних продуктів харчування та оцінено достатність їх споживання, оцінено диференціацію енергетичної цінності добового раціону харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Аннотация. По данным выборочного обследования условий жизни домохозяйств Украины проанализировано основные тенденции изменения совокупных ресурсов и отдельных составляющих совокупных расходов, рассмотрено потребление основных продуктов питания и оценено достаточность их потребления, оценено дифференциацию энергетической ценности суточного рациона питания в зависимости от размера среднедушевых совокупных доходов.

Annotation. According to a sample survey of household living conditions in Ukraine to analyze the main trends and aggregate resources of the individual components of aggregate expenditure. Despite the increase in total resources of households in 2015 increased significantly the share of expenditure on food and non-alcoholic beverages and the share of expenditure on housing, water, electricity, gas and other fuels, which is explained by a significant increase in tariffs for housing and communal services is the depreciation of the national currency . As a result, the share of expenditure to meet the cultural and other intangible benefits Ukrainian

households decreases, which indicates a decline in the standard of living in our country.

The author examined the consumption of basic foodstuffs and assess the adequacy of their consumption. Indices rational enough to show that in the period studied only vegetable oil, grain products and up to 2013 for fish and fishery products exceed the actual consumption of rational norms. Indices minimal sufficiency of consumption of basic foodstuffs on vegetable oil, grain products, fish and fish products, meat and meat products, vegetables and melons, sugar and eggs meet the physiological needs up to 2015 in these products. For other foods there is a significant discrepancy between the minimum, rational norms and the actual consumption of the average citizen of Ukraine.

Diet quality indicators analyzed by the energy value of the daily diet. Rated differentiation of the energy value of the daily diet, depending on the size of average total income: the higher the income, the greater the energy value of the daily food ration, which is confirmed by the author calculated differentiation factor.

Постановка проблеми. В Конституції України у статті 48 зазначається, що «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [1].

Одним з індикаторів продовольчої безпеки, рівня життя населення країни, а також одним з основних факторів підтримання життєдіяльності й здоров'я людини є забезпечення її здоровим й повноцінним харчуванням.

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, істотно впливають на можливості пересічного українця у повноцінному й збалансованому харчуванні, у задоволенні хоча б раціональних норм споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань означеної проблеми в своїх наукових працях приділяли такі вчені як Бабієнко М., Бузовський Є., Варченко О., Гойчук О., Греков Л., Жаліло Я., Крупа О., Кузьмін А., Кушнір І., Лайко П., Лозинська Т., Мірошніченко А., Олійник В., Пасхавер Б., Русан В., Руснак П., Скороход В., Собкевич О.,

Тринько Р., Ус І., Юрченко А. та ін. Проте, незважаючи на багаточисельні дослідження цієї проблеми, значна кількість її аспектів потребує постійного моніторингу та аналізу.

Мета дослідження – аналіз основних тенденцій споживання населенням України основних продуктів харчування протягом 2008-2015 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Споживання продуктів харчування залежить від рівня матеріального добробуту, що в даному випадку визначається ресурсами (доходами), якими володіє українець. Так, відповідно до закону, який, на думку німецького економіста Ернста Енгеля, виражає залежність частки споживання продуктів харчування від рівня доходів сім'ї, чим бідніша сім'я, тим більша частка всіх витрат повинна бути виділена нею для придбання продуктів харчування. В міру зростання доходів сім'ї питома вага витрат на харчування скорочується, частка витрат на квартиру, світло, одяг, паливо майже не змінюється, а питома вага всіх інших витрат збільшується [5].

В Україні це твердження не знаходить свого підтвердження (таблиця 1). Незважаючи на зростання сукупних ресурсів домогосподарств у 1,81 рази, у 2015 році значно зросла частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої (на 8,6% порівняно з 2008 роком і на 2,3% порівняно з 2014 роком) та частка витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива (на 28,6% порівняно з 2008 роком і на 24,5% порівно з 2014 роком), що пояснюється значним зростанням тарифів на житлово-комунальне обслуговування, збільшенням споживчих цін та знеціненням національної валюти. Відповідно частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних благ домогосподарств України зменшується (порівняно з 2008 роком на 16,2%, а порівняно з 2014 роком – на 9,0%), що свідчить про зниження рівня життя в нашій державі протягом 2008-2015 рр.

Таблиця 1

Сукупні ресурси та структура сукупних витрат домогосподарств України у 2008-2015 рр.

(в середньому за місяць,
у розрахунку на одне домогосподарство)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сукупні ресурси, грн.	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7	4134,2	4454,2	4563,3	5231,7
Частка витрат у загальних сукупних витратах								
- на продукти харчування та безалкогольні напої	48,9	50,0	51,6	51,3	50,2	50,1	51,9	53,1
- на одяг і взуття	5,9	5,6	6,1	5,8	6,1	6,0	6,0	5,7
- на житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,1	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
- інші витрати	36,1	35,0	33,0	33,3	33,8	34,4	32,7	29,5

Джерело: складено автором за даними [4]

Про зниження рівня життя в Україні свідчать також дані вибіркового обстеження «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів» [6]. Так, за оцінкою матеріального добробуту протягом досліджуваного періоду в Україні збільшилась на 27,1 % частка домогосподарств, що віднесли себе до бідних, яка у 2015 році досягла 72,3 %, частка домогосподарств, що віднесли себе до небідних, але ще й не представників середнього класу зменшилась на 34,5 % і у 2015 році становила 27,0 % проти 41,2 % у 2008 році (рис.1).

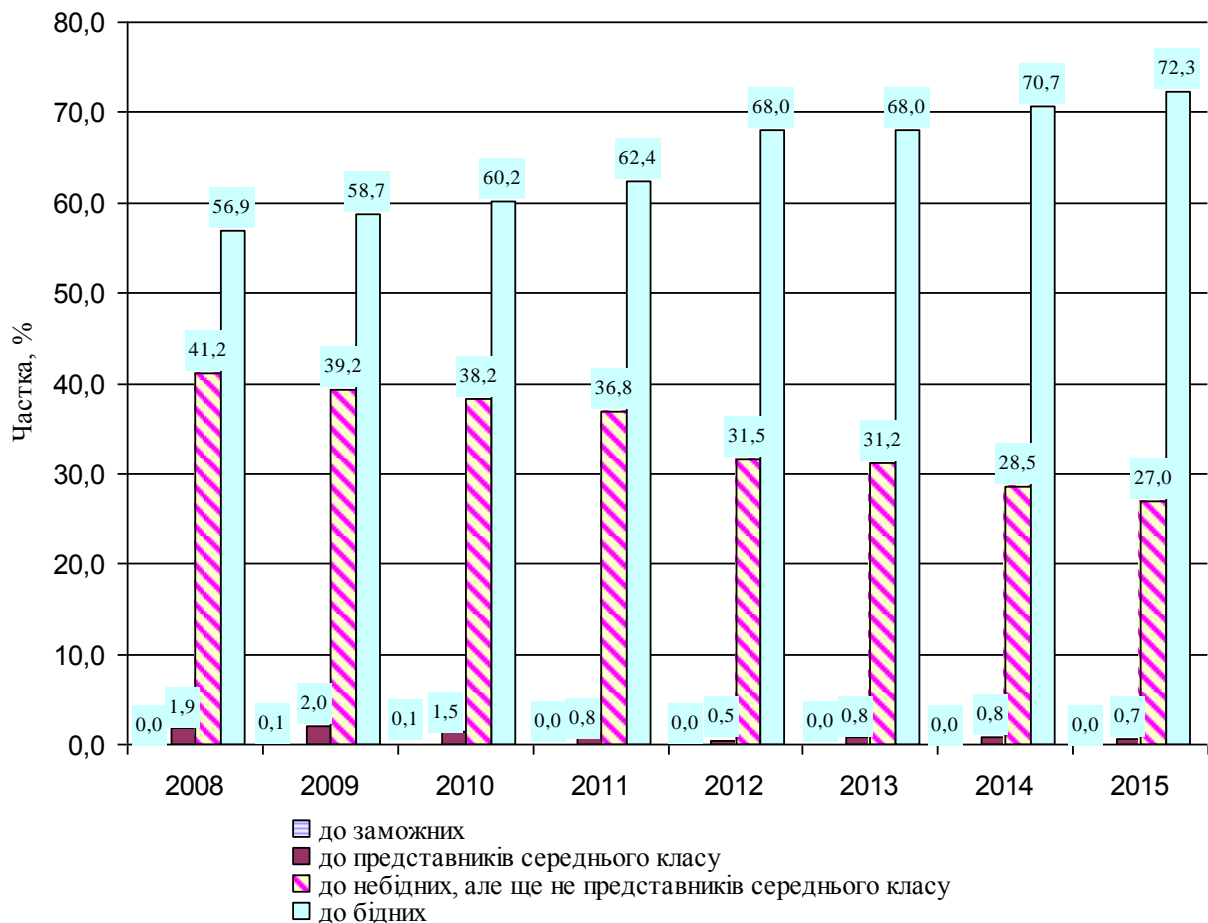

Рис.1 Розподіл домогосподарств України за оцінкою матеріального добробуту у 2008-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [6]

При цьому збільшується частка домогосподарств, які постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування – протягом досліджуваного періоду вона зросла на 31,3 %, а також частка домогосподарств, яким не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування, яка у 2015 році порівняно з 2008 збільшилась майже у 1,9 рази і досягла 4,9 % (рис.2). Відповідно, на 51,2% та на 11,8 % у 2015 році порівняно з 2008 зменшились частки домогосподарств, які зазначили, що доходів їм було достатньо і вони робили заощадження, а також доходів їм було достатньо але вони заощадження не робили.

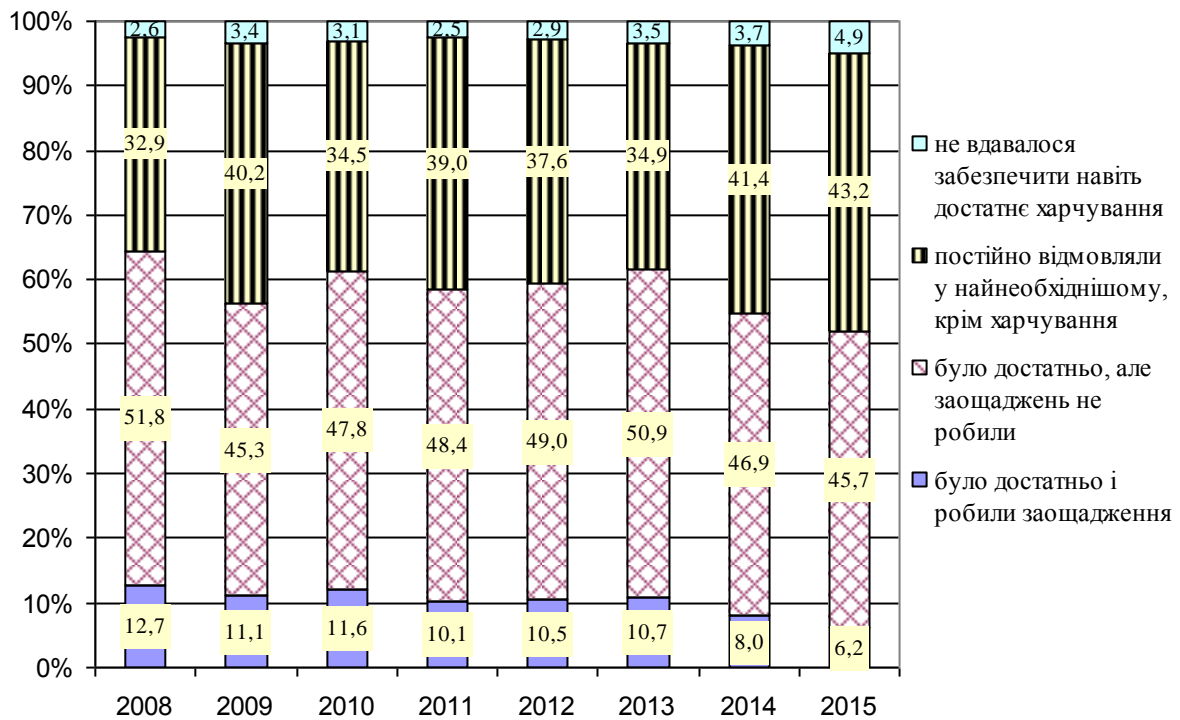

Рис.2 Розподіл домогосподарств України за самооцінкою рівня їх доходів у 2008-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [6]

Про рівень і якість життя, про стабільність у країні свідчать також рівень і структура споживання продуктів харчування. Споживання основних харчових продуктів на душу населення в Україні у 2008—2015 рр не тільки не досягло раціональних норм, але й за окремими важливими групами продуктів є нижчими за мінімальні норми споживання (таблиця 2).

Таблиця 2

Споживання основних продуктів харчування в Україні у 2008-2015 рр.

(з розрахунку на одну особу за рік)

	Міні-мальні норми	Раціональ-на норма (розрахунки МОЗ України)*	Рік							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	94,0	101,0	115,2	111,6	111,6	110,4	109,2	108,0	108,0	102,0
М'ясо і м'ясопродукти, кг	52,0	80,0	61,2	57,6	61,2	61,2	61,2	61,2	58,8	55,2

Молоко і молочні продукти, кг	341,0	380,0	271,2	237,6	229,2	226,8	235,2	242,4	243,6	237,6
Риба і рибопродукти, кг	12,0	20,0	25,2	21,6	21,6	20,4	20,4	21,6	19,2	14,4
Яйця, шт.	231	290	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	228,0
Овочі та баштанні, кг	105,0	161,0	111,6	121,2	114,0	121,2	122,4	112,8	108,0	105,6
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	68,0	90,0	44,4	43,2	44,4	44,4	45,6	50,4	44,4	37,2
Картопля, кг	96,0	124,0	100,8	96,0	91,2	92,4	91,2	84,0	82,8	79,2
Цукор, кг	32,0	38,0	40,8	38,4	36,0	37,2	37,2	36,0	36,0	33,6
Олія та інші рослинні жири, кг	8,0	13,0	21,6	22,8	21,6	21,6	21,6	20,4	20,4	19,2

* За термінологією МОЗ України «Орієнтований набір продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 рр.»

Джерело: складено автором за даними [3, 4]

В Україні, як свідчать розраховані індекси достатності споживання основних продуктів харчування [2], протягом досліджуваного періоду лише по олії, хлібних виробках, рибі і рибопродуктах фактичне споживання перевищувало раціональні норми, хоча споживання риби і рибопродуктів з 2014 року стало нижче раціональної норми (таблиця 3). За рештою основних продуктів харчування існують значні невідповідності раціональних норм і фактичного споживання середньостатистичним мешканцем України

Таблиця 3

Індекси достатності споживання основних продуктів харчування в Україні у 2008-2015 рр.

	Індекс достатності споживання основних продуктів харчування (раціональний)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	1,141	1,105	1,105	1,093	1,081	1,069	1,069	1,010
М'ясо і м'ясопродукти, кг	0,765	0,720	0,765	0,765	0,765	0,765	0,735	0,690
Молоко і молочні продукти, кг	0,714	0,625	0,603	0,597	0,619	0,638	0,641	0,625
Риба і рибопродукти, кг	1,260	1,080	1,080	1,020	1,020	1,080	0,960	0,720
Яйця, шт.	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,786
Овочі та баштанні, кг	0,693	0,753	0,708	0,753	0,760	0,701	0,671	0,656
Фрукти, ягоди, горіхи,	0,493	0,480	0,493	0,493	0,507	0,560	0,493	0,413

виноград, кг								
Картопля, кг	0,813	0,774	0,735	0,745	0,735	0,677	0,668	0,639
Цукор, кг	1,074	1,011	0,947	0,979	0,979	0,947	0,947	0,884
Олія та інші рослинні жири, кг	1,662	1,754	1,662	1,662	1,662	1,569	1,569	1,477

Джерело: розраховано автором за даними [4]

Якщо ж розрахувати індекси мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування, то побачимо, що споживання олії, хлібних виробів, риби і рибопродуктів, м'яса та м'ясопродуктів, яєць, овочів та баштанних і цукру в розрахунку на одну особу задовольняють фізіологічну потребу, а за рештою основних продуктів харчування існують значні невідповідності мінімальних норм і реального споживання середньостатистичним мешканцем України (таблиця 4).

Таблиця 4

Індекси мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування в Україні у 2008-2015 рр.

	Індекс мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	1,226	1,187	1,187	1,174	1,162	1,149	1,149	1,085
М'ясо і м'ясопродукти, кг	1,177	1,108	1,177	1,177	1,177	1,177	1,131	1,062
Молоко і молочні продукти, кг	0,795	0,697	0,672	0,665	0,690	0,711	0,714	0,697
Риба і рибопродукти, кг	2,100	1,800	1,800	1,700	1,700	1,800	1,600	1,200
Яйця, шт.	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	0,987
Овочі та баштанні, кг	1,063	1,154	1,086	1,154	1,166	1,074	1,029	1,006
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	0,653	0,635	0,653	0,653	0,671	0,741	0,653	0,547
Картопля, кг	1,050	1,000	0,950	0,963	0,950	0,875	0,863	0,825
Цукор, кг	1,275	1,200	1,125	1,163	1,163	1,125	1,125	1,050
Олія та інші рослинні жири, кг	2,700	2,850	2,700	2,700	2,700	2,550	2,550	2,400

Джерело: розраховано автором за даними [4]

Про якість раціону харчування свідчить показник «енергетична цінність добового раціону харчування». В Україні протягом 2008-2015 рр. середньодобова калорійність харчування однієї особи хоч і знижувалась, проте значно перевищувала граничне (порогове) значення (2500 ккал) [2] – у 2008 році на 41,4 %, а у 2015 році – на 21,2 % (рис. 3).

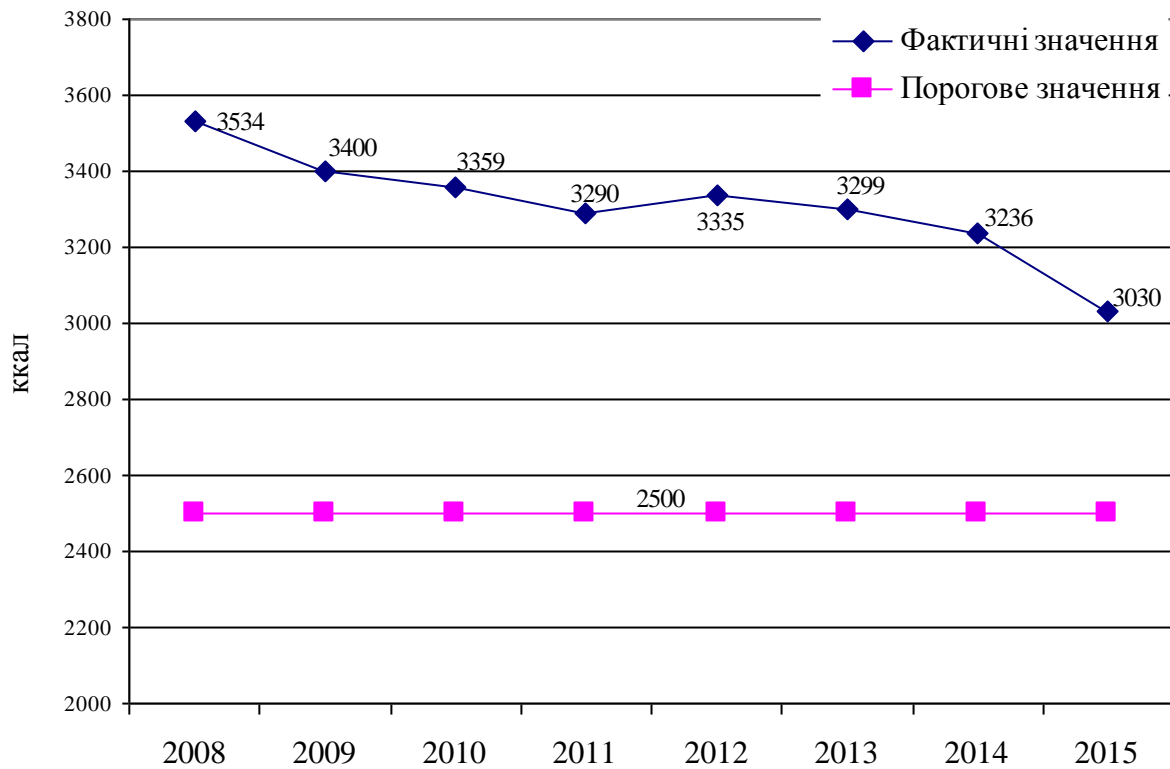

Рис.3 Енергетична цінність середньодобового раціону харчування 1 особи в Україні у 2008-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [4]

Енергетична цінність середньодобового раціону харчування залежить від розміру середньодушових сукупних доходів: чим вищим є дохід, тим більшим є енергетична цінність раціону харчування (рис. 4).

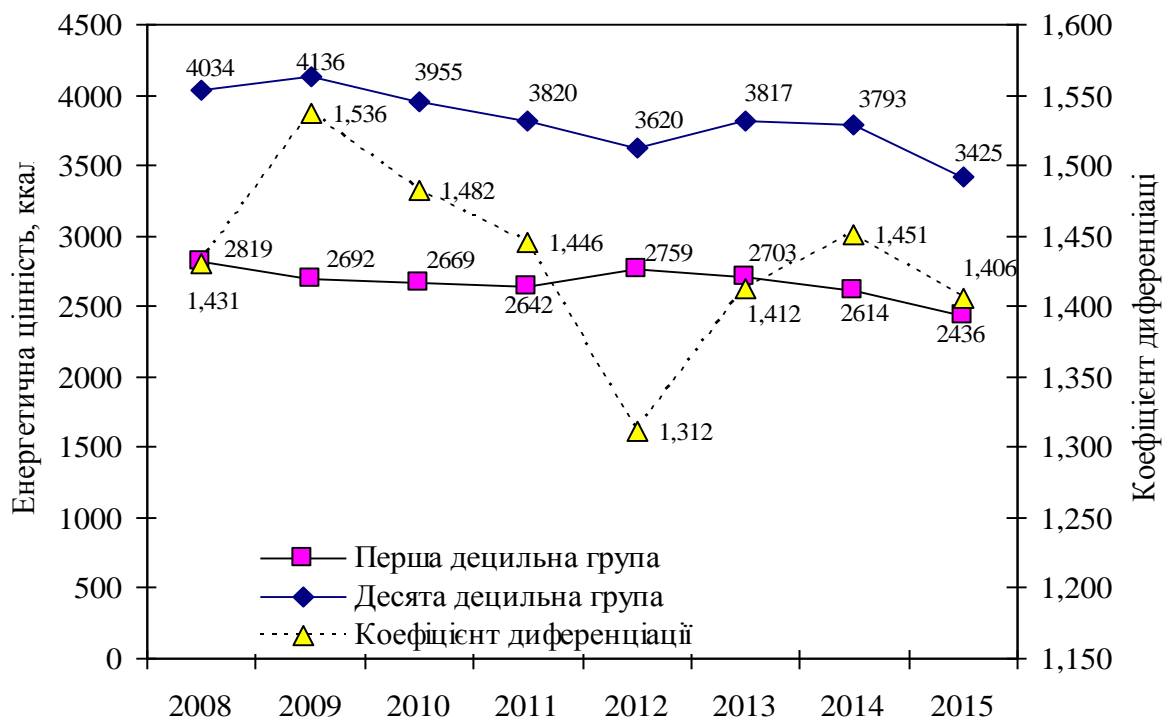

Рис.4 Диференціація енергетичної цінності середньодобового раціону харчування 1 особи першої та десятої децильної групи за розміром середньодушових сукупних доходів в Україні у 2008-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [4] та власні розрахунки

У кризовому 2009 році енергетична цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,536 рази перевищувала енергетичну цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з найменшим розміром середньодушових сукупних доходів. Найменша різниця між енергетичною цінністю добового раціону харчування десятої та першої децильної груп за розміром середньодушових сукупних доходів була у 2012 році – 1,312 рази. В середньому протягом 2008-2015 рр. енергетична цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,434 рази перевищувала енергетичну цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з найменшим розміром середньодушових сукупних доходів. Розрахований автором коефіцієнт

підтверджує існування диференціації енергетичної цінності харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Висновки з дослідження. Проведений аналіз показує, що незважаючи на зростання сукупних ресурсів домогосподарств, у зв'язку зі збільшенням тарифів на житлово-комунальне обслуговування, споживчих цін та знеціненням національної валюти зростає частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої та частка витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива; частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних благ домогосподарств України зменшилась. В Україні протягом 2008-2015 років збільшилась частка домогосподарств, що віднесли себе до бідних, також збільшується частка домогосподарств, які постійно відмовлялися у найнеобхіднішому, крім харчування, та частка домогосподарств, яким не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування.

Споживання основних продуктів харчування в розрахунку на душу населення в Україні у 2008—2015 рр не тільки не досягло раціональних норм, але й за окремими важливими групами продуктів є нижчими за мінімальні норми споживання, що підтверджується індексами раціональної та мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування. Визначено, що фактичне споживання за продовольчими групами "хліб і хлібопродукти" та "олія та інші рослинні жири" перевищує раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Якість раціону харчування було проаналізовано за допомогою показника «енергетична цінність добового раціону харчування». З'ясовано, що в Україні протягом 2008-2015 рр. середньодобова калорійність харчування однієї особи хоч і знижувалась, проте значно перевищувала граничне (порогове) значення. В середньому протягом 2008-2015 рр. енергетична цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,434 рази перевищувала енергетичну цінність добового раціону харчування 10 % домогосподарств з

найменшим розміром середньодушових сукупних доходів, що свідчить про існування диференціації енергетичної цінності харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що протягом 2008-2015 років рівень життя в Україні знижується.

Тому, на нашу думку, керівництво держави повинно приділити значну увагу розробленню державної політики в соціально-економічній сфері, що дозволила б підвищити рівень життя пересічного українця.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>

2. Деякі питання продовольчої безпеки. Постанова Кабінету Міністрів України станом на 5 грудня 2007 року N 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>

3. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. N 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>

4. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): статистичний збірник [Електронний ресурс]. – К: Державна служба статистики України, 2009-2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Економічний словник довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/economic/dict/287.html>

6. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств): статистичний збірник.

[Електронний ресурс]. – К: Державна служба статистики України, 2009-2016. –
Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>